

Prospek Pembangunan Pelancongan Warisan di Bukit Jugra Dalam Perspektif Arkeo & Eko-Pelancongan

oleh

ZAINAB ROSLAN dan ZULISKANDAR RAMLI*

Abstrak

Kertas kerja ini membincangkan prospek pembangunan pelancongan warisan di kawasan kajian dalam perspektif arkeo dan eko-pelancongan. Kawasan kajian yang dimaksudkan adalah di Bukit Jugra, Selangor, Malaysia yang pernah dikenali sebagai bandar diraja Selangor pada hujung abad ke-18. Bukit Jugra memiliki aset warisan sejarah dan alam semula jadi yang terdiri daripada tapak arkeologi, monumen, bangunan warisan, hutan simpan, sungai, hutan paya bakau dan elemen alam semula jadi fizikal yang berbukit bakau. Keseluruhan aset ini mempunyai potensi untuk dijadikan sebagai produk pelancongan warisan dalam perspektif arkeo dan eko-pelancongan. Kertas kerja ini turut membincangkan konsep pelancongan yang digunakan oleh para ahli ekonomi untuk membangunkan kawasan pelancongan yang lestari, dengan kelebihan memiliki aset warisan bersejarah dan khazanah alam semula jadi, Bukit Jugra mempunyai peluang yang cerah untuk dibangunkan sebagai kawasan arkeo dan eko-pelancongan. Pembangunan pelancongan warisan ini dapat membantu meningkatkan integriti setempat, menjana ekonomi, memulihara alam sekitar dan juga memelihara kesejahteraan komuniti setempat.

Kata Kunci: Pelancongan warisan, arkeo-pelancongan, eko-pelancongan, konsep pelancongan.

* Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA), Universiti Kebangsaan Malaysia.

Pengenalan

Pelancongan warisan merupakan pemuliharaan sumber-sumber berasaskan sejarah, kebudayaan, kesenian, artifak, alam semula jadi serta memodenkan struktur sosial untuk penggunaan berterusan pada masa akan datang. Sumber-sumber warisan ini dijadikan penggalak utama kepada pelancong untuk mengunjungi destinasi yang ditawarkan. Ia menyediakan peluang kepada pelancong untuk merasai sendiri pengalaman, memahami sejarah dan menilai ciri-ciri keistimewaan yang terdapat pada tempat bersejarah tersebut (Er Ah Choy 2013, Mohamad Zaki Ahmad et.al 2008, Thirachaya Maneenetr 2007). Pelancongan warisan juga boleh dibahagikan kepada arkeo-pelancongan dan eko-pelancongan. Di mana arkeo-pelancongan adalah pelancongan yang menjadikan landskap arkeologi sebagai kunci motivasi kepada para pelancong untuk datang berkunjung ke sesuatu destinasi (Ya'qoob Salim 2008). Landskap arkeologi merujuk kepada Akta Warisan Kebangsaan 2005, di bawah Seksyen 2, merangkumi monumen, objek warisan, tapak warisan, rizab dan relik arkeologi.¹ Landskap arkeologi merupakan warisan sejarah yang mempunyai kesan aktiviti manusia di masa lampau yang tidak dapat ditukar ganti (Jabatan Perancangan Bandar dan Desa 2010). Manakala eko-pelancongan menurut Kementerian Kebudayaan, Kesenian dan Pelancongan (1996) adalah pelancongan berdasarkan alam semula jadi yang dapat mengelak kerosakan alam sekitar dan membaiki kerosakan sedia ada yang tidak dapat dielakkan. Ia menekankan kepentingan memelihara keaslian habitat alam semula jadi yang semakin pupus dalam arus pembangunan yang moden (Er Ah Choy et.al 2012). Eko-pelancongan merangkumi komponen-komponen seperti Taman Negara, Hutan Simpan, Kawasan Paya Bakau, Kawasan Hutan Simpan Rekreasi, Bukit Batu Kapur, Kawasan Gua, Sungai-sungai, Air Terjun, Tasik, Kawasan Pantai dan Kawasan 'Montane'. Pelan Ekopelancongan Kebangsaan Malaysia menggunakan definisi eko-pelancongan sebagai:

"Lawatan dan perjalanan yang dibuat ke kawasan-kawasan alam semula jadi yang belum tercemar, dengan tujuan untuk menikmati dan menghargai alam sekitar (juga melibatkan kawasan yang mempunyai ciri-ciri kebudayaan lampau dan masa kini) iaitu kawasan-kawasan yang menggalakkan pemuliharaan, mempunyai impak pelawat yang rendah dan turut menyediakan penglibatan penduduk tempatan secara aktif dari segi sosioekonomi".

(Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Semenanjung Malaysia 2010)

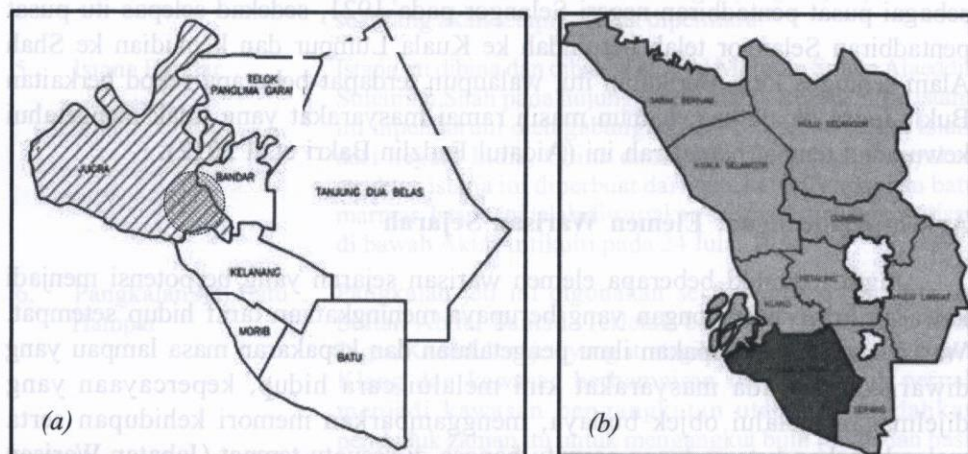
Maka kewujudan kedua-dua arkeo dan eko-pelancongan perlu terus berkembang agar sumber-sumber warisan dapat dipulihara dan di integrasi pembangunan agar tidak terganggu oleh faktor alam seperti perubahan iklim, arus

1 Merujuk kepada Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Semenanjung Malaysia (2010) relik arkeologi merupakan mana-mana mendapan arkeologi atau artifak, peninggalan atau keterangan matan yang dikaitkan dengan mendapan arkeologi dan berusia lima puluh tahun atau lebih.

pembangunan yang moden dan kerakusan manusia. Oleh itu, Bukit Jugra dipilih sebagai kawasan kajian kerana memiliki kepelbagaian khazanah warisan sejarah dan sumber alam semula jadi yang tersendiri. Keunikan dan kelebihan yang amat bernilai daripada perspektif arkeologi dan ekologi berpotensi untuk dijadikan destinasi arkeo-eko-pelancongan.

Bukit Jugra, Selangor

Bukit Jugra terletak di hujung mukim Jugra di atas koordinat geografi $2^{\circ} 49' 0''$ Utara dan $101^{\circ} 25' 0''$ Timur. Mukim Jugra merupakan salah satu daripada tujuh mukim membentuk daerah Kuala Langat. Berdasarkan statistik yang diperolehi daripada Draf Rancangan Tempatan Kuala Langat 2020, populasi Kuala Langat telah melebihi 200,000 orang dengan majoriti terdiri daripada kumpulan etnik Melayu, diikuti Cina, India dan terdapat sebahagian kecil terdiri daripada kumpulan etnik Orang Asli. Manakala jumlah penduduk di Mukim Jugra sahaja dianggarkan kira-kira 3600 orang dengan 60% Melayu, 30% Cina dan 10% India.

Rajah 1: (a) Peta Mukim Jugra di Daerah Kuala Langat
(b) Peta Daerah Kuala Langat di Selangor

Sumber: Draf Rancangan Tempatan Kuala Langat 2020

Kuala Langat boleh dianggap bandar yang penuh dengan warisan sejarahnya yang tersendiri. Para ahli sejarah percaya bahawa Langat yang dipercayai lokasi tapak asalnya kini Jugra, juga dikenali Bandar Temasya, pernah menjadi sebuah bandar transit yang terkenal semasa era Kesultanan Melayu Melaka. Ini kerana kedudukan bukit yang tinggi dan lokasi yang strategik, iaitu terletak di muara Sungai Langat menjadikan ianya mudah untuk mengawasi keselamatan serta menjadi tempat persinggahan para pedagang yang datang berdagang bukan sahaja pedagang tempatan malah pedagang dari luar seperti China, Semenanjung Arab dan Eropah. Menurut Aidatul Fadzlin Bakri et.al (2012), hasil ekskavasi pada

tahun 1964, telah menjumpai artifak yang menyatakan Kuala Langat telah wujud sejak 2500 tahun dahulu. Sejarah Jugra juga berkait rapat dengan era pemerintahan Sultan Selangor yang ke empat iaitu Sultan Abdul Samad (1857-1898). Sultan Abdul Samad membina Istana (Istana Jugra) dan bermastautin di Jugra pada 1875. Sejak itu, Jugra dikenali sebagai Bandar Diraja dan menjadi pusat pentadbiran yang membangunkan hal-hal politik, ekonomi dan sosial di Selangor.

Selain itu, pada 8 Februari 1874, satu perjanjian telah dibuat antara Sultan Abdul Samad dan British iaitu negeri Selangor perlu menerima seorang Residen British yang akan menjadi penasihat di dalam perkara-perkara pentadbiran di Selangor. Maka Jugra telah menjadi pusat pentadbiran British yang pertama di Negeri Selangor selepas perjanjian tersebut termaterai. Sultan Abdul Samad mengangkat dan dimakamkan di Jugra pada 1898. Seterusnya Sultan Alaeddin Sulaiman Shah dilantik sebagai Sultan Selangor ke lima (1898-1938). Sultan Alaeddin Sulaiman Shah meneruskan pemerintahan di Jugra dengan membina Masjid (Masjid Alaeddin Shah) dan Istana (Istana Bandar) pada 1906 (J. M. Gullick 2004). Kemudian baginda telah membina kediaman rasmi dan menjadikan Klang sebagai pusat pentadbiran negeri Selangor pada 1921, sedekad selepas itu pusat pentadbiran Selangor telah berpindah ke Kuala Lumpur dan kemudian ke Shah Alam sehingga kini. Berikutan itu, walaupun terdapat beberapa rekod berkaitan Bukit Jugra dicatatkan, namun masih ramai masyarakat yang tidak mengetahui kewujudan tempat bersejarah ini (Aidatul Fadzlin Bakri et.al 2012).

Arkeo-pelancongan: Elemen Warisan Sejarah

Jugra memiliki beberapa elemen warisan sejarah yang berpotensi menjadi kawasan arkeo-pelancongan yang berupaya meningkatkan taraf hidup setempat. Warisan sejarah merupakan ilmu pengetahuan dan kepakaran masa lampau yang diwariskan kepada masyarakat kini melalui cara hidup, kepercayaan yang dijelmakan melalui objek budaya, menggambarkan memori kehidupan serta melambangkan ketamadunan sesuatu bangsa di sesuatu tempat (Jabatan Warisan Negara 2009). Justeru, hasil tinggalan sejarah ini perlu dipulihara untuk pengisian tamadun masa hadapan dan keperkasaan jati diri bangsa dan negara.

Jadual 1 menyenaraikan sebahagian daripada warisan sejarah yang telah dikenal pasti dan wajar diketengahkan sebagai mercu tanda kemegahan masyarakat setempat.

Jadual 1: Warisan Sejarah Jugra

Elemen Warisan	Perincian
1. Tapak Arkeologi	Artifak yang dijumpai daripada hasil ekskavasi di Bukit Jugra pada tahun 1964, membuktikan Kuala Langat telah wujud sejak 2500 tahun dahulu lagi. Manakala kerja ekskavasi dilakukan semula pada tahun 2012, telah menjumpai perigi

- lama, artifak seperti serpihan tembikar, alat logam dan serpihan jubin lama. Lokasi ekskavasi tersebut dilaksanakan di kaki Bukit Jugra kira-kira 50 meter berhampiran Muzium Insitu yang dahulunya sebuah Penjara Lama Jugra.
2. **Makam Al Marhum Sultan Abdul Samad** Makam Al Marhum Sultan Abdul Samad Ibni Al Marhum Tengku Abdullah merupakan satu-satunya makam diraja yang dijumpai di Bukit Jugra dengan keluasan tanah 2 hektar. Sultan Abdul Samad Mangkat pada 1898. Baginda telah dimakamkan bersebelahan makam isteri baginda iaitu Tengku Halijah.
 3. **Istana Long Puteri** Istana ini merupakan kediaman rasmi cucunda perempuan Sultan Abdul Samad sejak 1890an. Istana ini terdiri daripada dinding papan, berlantaikan dan bertiangkan konkrit. Di bahagian pintu masuk istana ini terdapat 14 anak tangga yang diperbuat daripada batu.
 4. **Istana Jugra** Istana ini dibina oleh Sultan Abdul Samad pada 1876. Istana ini pernah menjadi kediaman rasmi Sultan Abdul Samad dan merupakan istana tertua di Selangor yang wujud pada masa sekarang akan tetapi ia tidak dipelihara.
 5. **Istana Bandar** Istana ini dibina dan dibiayai oleh Al Marhum Sultan Alaeddin Suleiman Shah pada hujung tahun 1898. Reka bentuk istana ini dipengaruhi oleh gabungan reka bentuk seni bina Islam dari negara India, China dan Timur Tengah. Kebanyakan struktur istana ini diperbuat daripada kayu Cengal dan batu marmar. Istana ini telah diwartakan sebagai bangunan warisan di bawah Akta Antikuiti pada 24 Julai 1980.
 6. **Pangkalan Jeti Batu Hampar** Pangkalan jeti ini digunakan sejak zaman pemerintahan Sultan Abdul Samad. Terletak berhampiran penjara lama Jugra. Kedudukan jeti yang strategik menghubungkan Langat, Klang dan kawasan berhampiran menjadikan ia pernah menjadi kawasan pengangkutan utama memudahkan penduduk zaman itu untuk mengangkut bijih timah dan hasil hutan. Namun pada masa kini, ia telah terbiar.
 7. **Rumah Api Bukit Jugra** Rumah api yang terletak di puncak Bukit Jugra ini mempunyai ketinggian 146 meter. Ia dibina pada 1900 oleh pelayar British yang berlayar sepanjang Selat Melaka. Rumah api ini tidak digunakan lagi pada masa sekarang.
 8. **Pejabat Daerah Lama Kuala Langat** Bangunan ini dibina pada 1876 di atas lereng Bukit Jugra. Ia pernah menjadi pusat pentadbiran sistem Kerajaan British semasa zaman pemerintahan Sultan Abdul Samad. Bangunan ini menjadi bukti bahawa penjajah British pernah mentadbir Selangor.
 9. **Stor Simpanan Peluru** Stor ini terletak berhampiran dengan Pejabat Daerah Lama Kuala Langat. Ia pernah digunakan sebagai stor simpanan peluru dan bom pada zaman pentadbiran kerajaan British. Reka bentuknya seperti kubah yang diperbuat daripada

- konkrit. Stor jenis ini merupakan yang pertama dan satu-satunya dijumpai di Selangor.
10. **Penjara Lama Jugra** Bangunan yang terletak di kaki Bukit Jugra berhampiran Sungai Langat ini merupakan salah satu khazanah warisan di Bukit Jugra berusia lebih 100 tahun. Ia dibina pada 1875 oleh pegawai polis dari British iaitu Kapten Harry Charles Syers. Bangunan ini memiliki kelebaran kira-kira 20,000 kaki persegi, dindingnya diperbuat daripada batu granit dipotong persegi untuk membentuk struktur bangunan yang kukuh dan padu. Kini, ia telah dipulihara dan diubahsuai menjadi Muzium Insitu Jugra.
 11. **Masjid Alaeddin Suleiman Shah** Masjid ini dibina oleh Al Marhum Sultan Alaeddin Suleiman Shah pada 1905. Ia terletak hanya 200 meter dari Istana Bandar. Reka bentuk seni binanya dipercayai dipengaruhi dari Deli Sultandom, Medan, Utara Sumatera. Tiangnya diperbuat daripada kayu cengal yang kukuh dan di hiasi ukiran halus serta motif yang menarik. Ia pernah diiktiraf sebagai masjid rasmi kerana Sultan Alaeddin sering menyampaikan khutbah Jumaat di masjid ini. Masjid ini telah diwartakan sebagai bangunan warisan pada masa yang sama Istana Bandar diwartakan.
 12. **Sekolah Kebangsaan Bandar** Bangunan ini juga dibina pada hujung 1898 oleh Al Marhum Sultan Alaeddin Suleiman Shah. Ia terletak 500 meter dari Istana Bandar. Pada masa sekarang, bangunan ini masih dijaga, reka bentuknya tidak berubah dan dijadikan sebagai sekolah agama.

Sumber: Kajian Lapangan & Perbadanan Adat Melayu dan Warisan Negeri Selangor 2013

Eko-pelancongan: Elemen Warisan Semula jadi

Bukit Jugra mempunyai elemen warisan semula jadi yang boleh dijadikan destinasi eko-pelancongan seperti Hutan Simpan Dara Bukit Jugra, Sungai Langat, Hutan Paya Bakau, alam semula jadi fizikal yang berbukit 'Montane'. Kesemua elemen ini memiliki habitat ekosistem semula jadi tersendiri yang perlu dipulihara dan dijaga agar tidak terancam dan pupus oleh pembangunan serta kerakusan manusia.

Hutan Simpan Bukit Jugra

Hutan Simpan Bukit Jugra merupakan Hutan Simpanan Dara Kekal yang telah diwartakan sejak tahun 1904. Hutan ini mempunyai keluasan sebesar 148 hektar yang terdiri daripada hutan jenis dipterokarpa tanah rendah dan hutan pantai yang terpencil. Hutan ini memiliki kepelbagaian spesies flora dan fauna yang saling berinteraksi di antara satu sama lain membentuk suatu ekosistem yang sihat. Antara

spesies flora yang terdapat di kawasan ini ialah Meranti Laut (*Shorea gratissima*) yang merupakan spesies dominan. Antara spesies tumbuhan lain adalah seperti Balau (*Shorea nateriales*), Seraya (*Shorea curtisii*), Merawan (*Hopea albescens*), Resak (*Hopea avriculata*) dan Damar Laut. Terdapat beberapa spesies orkid yang tumbuh meliar seperti 'bird's nest fern' (*Asplenium nidus*), 'Oak leaf fern' (*Drynaria spp.*), 'sun loving fern' (*Dipteris conjugata*) dan 'Stag horn fern' (*Platyserium corona*). Manakala spesies fauna yang terdapat di kawasan ini adalah seperti Kera, Tenggiling, Lotong, Tupai Moncong Akar, Tupai Pinang, Kongkang, Musang, Cipan, Landak, Katak Pokok, Serangga, Burung dan pelbagai lagi (Jabatan PERHILITAN dan Perhutanan Negeri Selangor 2010).

Sungai Langat dan Hutan Paya Bakau

Kedudukan Bukit Jugra yang strategik terletak bersebelahan dengan muara Sungai Langat menjadikan lokasi ini bertambah menarik. Sungai Langat sepanjang 78 km berasal dari banjaran Titiwangsa mengalir ke arah barat menuju Selat Melaka. Ia memiliki kawasan tadahan berjumlah 2350km.² Di muara Sungai Langat berhampiran dengan Bukit Jugra terdapat Hutan Paya Bakau yang kaya dengan kepelbagaian biologi. Ia merupakan tempat tinggal lebih daripada 60 spesies tumbuh-tumbuhan. Antaranya spesies yang utama ialah Bakau Minyak (*Rhizophora*), Api-api Ladat (*Avicennia*), Perepat, Berembang (*Sonneratia*), Berus, Lenggadai (*Brugeira gymnorrhiza*) dan spesies lain seperti Buta-buta, Paku Piai Raya dan banyak lagi (Jabatan Perhutanan Negeri Selangor 2010). Selain itu, terdapat pelbagai haiwan yang menghuni Hutan Paya Bakau ini. Ianya merangkumi haiwan yang hidup di bawah tanah, di permukaan berlumpur, di pokok dan juga yang terbang. Antaranya ialah cacing, ikan belacak, belangkas, biawak air, lotong kelabu, kelip-kelip dan burung-burung seperti Upeh Bakau, Pucung Keladi, Pekaka Bakau, Kendi Pisau Raut, Camar Kecil dan pelbagai lagi (Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara 2014). Hutan Paya Bakau terutama di muara Sungai Langat berhampiran Bukit Jugra ini mempunyai nilai kepentingan dari segi ekologi, ekonomi dan banyak menyumbang kepada masyarakat setempat sebagai sumber makanan dan pendapatan. Ianya perlu dipelihara dan dijaga daripada kepupusan dan kemusnahan akibat pembangunan dan pencemaran yang berpunca daripada kerakusan manusia.

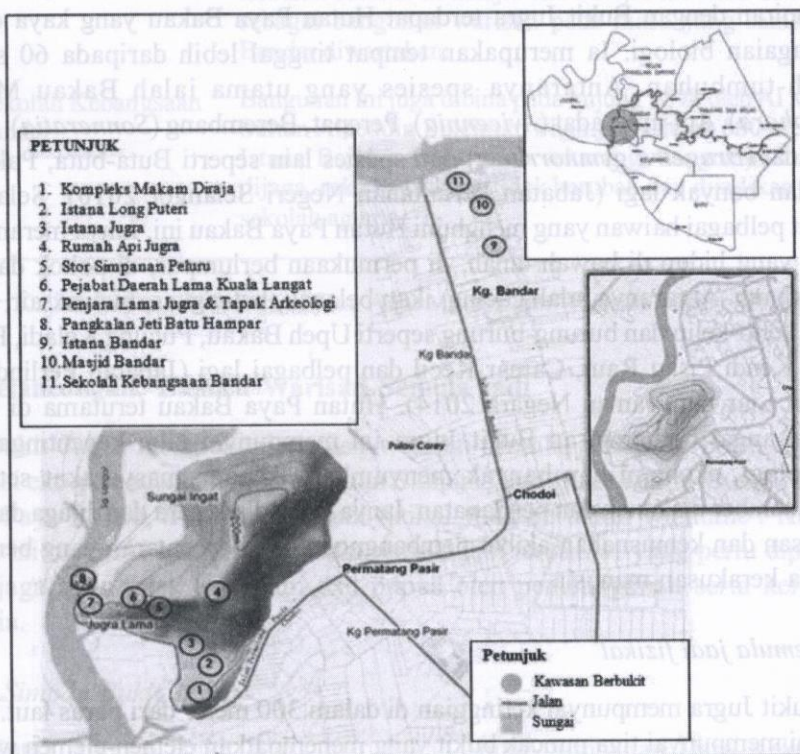
Alam semula jadi fizikal

Bukit Jugra mempunyai ketinggian di dalam 300 meter dari paras laut. Bukit Jugra ini mempunyai tiga puncak bukit yang menempatkan elemen-elemen warisan sejarah. Puncak bukit yang pertama menempatkan Makam Diraja, Istana Long Puteri dan Istana Jugra, puncak bukit kedua iaitu lokasi yang paling berhampiran dengan muara Sungai Langat menempatkan Pejabat Lama Kuala Langat, Stor Simpanan Peluru, Penjara Lama Jugra dan Jeti Pangkalan Batu Hampar. Manakala, di puncak bukit ketiga terdapatnya Rumah Api Jugra, Hutan Simpan Bukit Jugra

dan pada masa kini, di puncak bukit ini terkenal dengan aktiviti sukan paragliding.² Pemandangan dari puncak ketiga ini mempamerkan keindahan Sungai Langat, Pantai Kelanang, Morib dan Selat Melaka. Kelebihan memiliki pemandangan yang indah dan penuh dengan khazanah warisan ini boleh membuka peluang yang cerah untuk menarik lebih ramai pelancong datang mengunjungi Bukit Jugra.

Rajah 2: Pemandangan Sungai Langat dari Bukit Jugra
Sumber: Kajian Lapangan

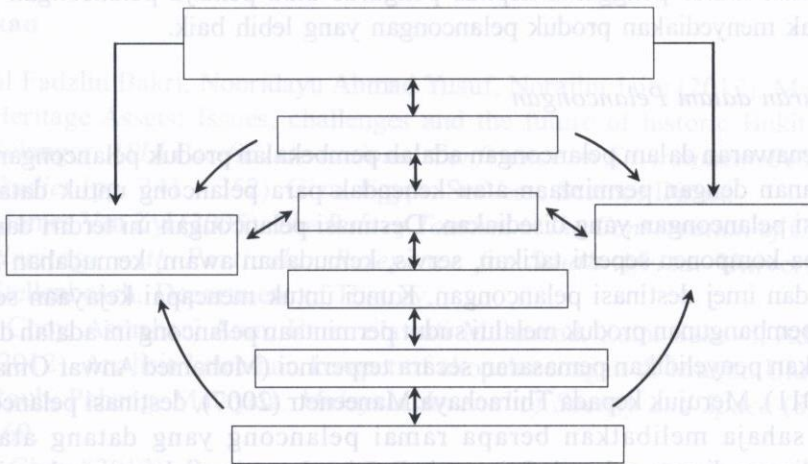

Rajah 3: Peta topografi dan mercu tanda warisan bersejarah di Bukit Jugra
Sumber: Draf Rancangan Tempatan Kuala Langat 2020

2. Paragliding merupakan salah satu daripada jenis sukan udara.

Konsep Pelancongan Lestari

Industri pelancongan yang lestari³ bergantung kepada daya tarikan dan kebolehan untuk menarik ramai pelancong berkunjung ke sesuatu destinasi pelancongan tersebut. Hall (1998) di dalam Thirachaya Maneenetr (2007), Mohamed Anwar Omar Din et.al (2011), Colin James Van Zyl (2005) menyatakan bahawa daya tarikan sesuatu destinasi pelancongan berkait rapat dengan konsep permintaan dan penawaran di dalam sesuatu sistem pelancongan. Rajah 3 di bawah menunjukkan sistem pelancongan yang diterangkan melalui kerangka konseptual.

Rajah 4: Kerangka Konseptual Sistem Pelancongan

Sumber: Thirachaya Maneenetr (2007)

Seperti di dalam Rajah 3 di atas, prestasi produk memainkan peranan ke atas strategi pemasaran, nilai dan kualiti produk yang mempengaruhi penilaian produk oleh pelancong. Skop pelancongan ini merangkumi dua bahagian utama yang menghubungkan keseluruhan sistem pelancongan yang lestari. Bahagian yang pertama ialah permintaan iaitu pasaran atau kehendak pelancong manakala bahagian yang kedua ialah penawaran iaitu produk pelancongan.

Permintaan dalam Pelancongan

Permintaan dalam pelancongan merujuk kepada pasaran pelancong yang melancong atau berhasrat melancong, untuk menggunakan kemudahan dan servis

³ Pelancongan lestari merupakan pembangunan pelancongan yang dapat meminimumkan impak sosial, ekonomi dan alam sekitar di samping memelihara warisan kebudayaan, mengawal proses ekologi, memelihara biodiversiti dan khazanah semula jadi serta memastikan perlaksanaan jangka panjang dalam operasi pelancongan yang menguntungkan ekonomi dan komuniti setempat (Fatimah Hassan et.al 2010).

pelancongan di destinasi yang selain dari kediaman dan tempat kerja mereka. Melalui sudut permintaan ini, kehendak pelancong dipenuhi dan bersesuaian dengan komponen yang dapat menarik perhatian para pelancong ini untuk berkunjung ke sesuatu destinasi pelancongan tersebut. Komponen ini merangkumi kemudahan dan servis yang menyediakan faktor seperti pengangkutan, penginapan, rekreasi dan hiburan (Mohamed Anwar Omar Din et.al 2011). Ahli ekonomi melihat pasaran pelancong ini sebagai rangkaian pengurusan di antara penjual dan pembeli. Di mana penjual membekalkan produk dan pembeli yang menyediakan permintaan untuk produk tersebut (Thirachaya Maneenetr 2007). Oleh itu, pasaran pelancong merupakan faktor penggalak kepada pengurus atau pemaju pelancongan untuk bertindak menyediakan produk pelancongan yang lebih baik.

Penawaran dalam Pelancongan

Penawaran dalam pelancongan adalah pembekalan produk pelancongan yang berpadanan dengan permintaan atau kehendak para pelancong untuk datang ke destinasi pelancongan yang disediakan. Destinasi pelancongan ini terdiri daripada beberapa komponen seperti tarikan, servis, kemudahan awam, kemudahan laluan masuk dan imej destinasi pelancongan. Kunci untuk mencapai kejayaan sesuatu proses pembangunan produk melalui sudut permintaan pelancong ini adalah dengan melakukan penyelidikan pemasaran secara terperinci (Mohamed Anwar Omar Din et. al 2011). Merujuk kepada Thirachaya Maneenetr (2007), destinasi pelancongan bukan sahaja melibatkan berapa ramai pelancong yang datang ataupun perbandingan di antara keseimbangan industri pelancongan dengan industri yang lain, akan tetapi jenis pelancongan apakah yang mahu ditawarkan. Colin James Van Zyl (2005) menyatakan bahawa terdapat beberapa kes di mana pemaju pelancongan hanya menumpukan perhatian kepada produk pelancongan dan kemudahan fizikal sahaja tanpa mengambil kira faktor keinginan dan kehendak pelancong. Pemaju pelancongan haruslah bijak mengenal pasti potensi, kehendak dan kemahuan pelancong yang akan datang. Selain itu, pemilihan strategi pemasaran dan penyediaan perkhidmatan dan program-program perlulah bersesuaian dengan jenis pelancongan yang terlibat. Malaysia juga merupakan destinasi pelancongan warisan yang agak baharu berbanding negara luar seperti eropah dan mesir. Maka untuk menjadikan sesuatu tempat sebagai destinasi pelancongan warisan khususnya di Bukit Jugra, kepentingan-kepentingan ini harus dirancang secara terperinci dan teliti agar mencapai pelancongan warisan yang lestari.

Kesimpulan

Bukit Jugra memiliki sumber arkeologi iaitu elemen-elemen warisan bersejarah dan alam semula jadi seperti bukit-bukau, hutan simpan, sungai, hutan paya bakau, flora dan fauna yang boleh di integrasi bersama berpandukan konsep pelancongan yang telah dibincangkan. Kepelbagaian elemen yang ada di Bukit

Jugra berupaya menjadi produk yang boleh dipasarkan dan menjadi tarikan pelancong tempatan dan luar negara. Kebolehan ini boleh tercapai sekiranya penyelidikan yang terperinci dan strategi pemasaran dilaksanakan secara berhemah, teliti, efektif dan efisien. Penjanaaan sumber pelancongan di sesuatu kawasan berupaya meningkatkan taraf hidup masyarakat setempat, selaras dengan hasrat kerajaan untuk memantapkan industri berasaskan kelebihan setempat bagi menghadapi persaingan global yang sengit. Maka, sokongan daripada pihak kerajaan dan komuniti tempatan juga diperlukan kerana prospek pembangunan arkeo dan eko-pelancongan amat cerah di Bukit Jugra.

Rujukan

- Aidatul Fadzlin Bakri, Nooridayu Ahmad Yusuf, Norajlin Jaini (2012). Managing Heritage Assets: Issues, challenges and the future of historic Bukit Jugra, Selangor. *ASIA Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies* (pp. 341 – 352). Giza, Egypt: SciVerse Science Direct.
- Colin, James Van Zyl (2005). *The Role of Tourism in the Conservation of Cultural Heritage with Particular Relevance for South Africa*. University of Stellenbosch, Department of History.
- Er Ah Choy, Asmahani Atan, Harsuzilawati Muhamad, Zaini Sakawi, Adam JH (2012). Analisis kelebihan kompetitif ekopelancongan di Mukim Ulu Dong, Raub, Pahang, Malaysia. *Malaysia Journal of Society and Space* (8), 158-169.
- Er Ah Choy (2013). Pembangunan Pelancongan Lestari di Melaka: Perspektif Pelancong. *GEOGRAFIA Online TM Malaysian Journal of Society and Space* 9 (3), 12-23.
- Fatimah Hassan, Fauziah Che Leh (2010). Pembangunan Pelancongan Lestari di Felda Gugusan Trolak: Satu Analisis. In F. C. Yazid Saleh, *Isu-isu Semasa Alam Sekitar Manusia di Malaysia* (pp. 79-98). Penerbit Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- J.M. Gullick (2004). The Malay Community of Kuala Langat in the Late Nineteenth Century. *Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 77, 1-25. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41493523>
- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Semenanjung Malaysia (2010). *Garis Panduan Perancangan Pemuliharaan dan Pembangunan KSAK Warisan Semula jadi dan Antikuiti*.
- Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (2014). <http://www.wildlife.gov.my/>. Retrieved from Laman Web Rasmi PERHILITAN.
- Jabatan Perhutanan Negeri Selangor (2010). *Laporan Tahunan Jabatan Perhutanan Negeri Selangor*.
- Majlis Daerah Kuala Langat (2013). *Draf Rancangan Tempatan Kuala Langat 2020. MDKL*.

- Mohamad Zaki Ahmad, Johan Afendi Ibrahim, Hood Mohd. Sallel (2008). Membangunkan Kedah Sebagai Destinasi Pelancongan Warisan: Penerapan Konsep Pembangunan Pelancongan Lestari. *Prosiding Perkem III, Jilid 1* ISSN: 2231-926X, (hlm. 401- 413).
- Mohamed Anwar Omar Din, Zulayti Zakaria (2011). Pelancongan Budaya di Malaysia: Membina Konsepnya. *Jurnal Melayu* (6), 1-11.
- Perbadanan Adat Melayu dan Warisan Negeri Selangor (2013). <http://www.padat.gov.my/>. Retrieved from Laman Web Rasmi PADAT.
- Thirachaya Maneenetr (2007). *Khmer Temples of Northeast Thailand: A Proposed Plan for Tourism Development*. Silpakorn University, Architectural Heritage Department and Tourism (International Program), Thailand.
- Ya'qoob Salim Abdullaah Al-Busaidi (2008). *Public Interpretation of Archaeological Heritage and Achaeotourism in the Sultanate of Oman*. Cardiff United Kingdom: Cardiff School of Management.